

**DERS KİTAPLARI VE KİTAP SETLERİNİN ÖĞRENCİ
MERKEZLİ EĞİTİM AÇISINDAN COĞRAFYA
ÖĞRETİMİNDEKİ ROLÜNÜN ABD'DEKİ ÖRNEKLERİ
YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

*The Role of Textbooks and Book Sets in Geography Education in terms of
Student Centered Education, A Case Study from the USA*

Dr. Ali DEMİRCİ*

ÖZET

Ders kitapları geçmişte olduğu gibi günümüz coğrafya öğretiminin en önemli ve vazgeçilmez unsurlarından birisidir. Geçmişte daha ziyade olay ve nesnelerin tasviri bilgilerine yer veren coğrafya ders kitapları, günümüzde öğrencilere bilgi yüklemekten çok onların becerilerinin geliştirilmesi yönünde önemli kazanımlar sağlamaktadır. Özellikle günümüzün gelişmiş ülkelerinde örneklerini gördüğümüz şekli ile ders kitapları, coğrafya öğretiminde son yıllarda sıkça dile getirilen; öğrenci merkezli, projeye ve kritik düşünmeye dayalı eğitimin gerçekleşmesinde de büyük katkılar sağlamaktadır. Coğrafya ders kitaplarının günümüzdeki bu rolleri açısından bir değerlendirme yapıldığında, Türkiye'deki coğrafya ders kitaplarının birçok açıdan eksiklikler taşıdığı ve bu alanda köklü ve büyük değişikliklerin yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'deki coğrafya ders kitaplarının geliştirilmesine bir katkı sağlaması açısından, ABD'de ilk ve ortaöğretimde okutulan coğrafya ders kitaplarından bazıları şekil ve içerik olarak incelenmiştir. Çalışmanın merkezinde ise ABD Kaliforniya eyaletinde, Los Angeles okul bölgesinde, 6. sınıf öğrencilerine okutulan "Yer Bilimleri" kitabı ve bu kitabın eğitim seti ayrıntılı olarak incelenmiş ve tüm bu çalışmalar sonunda, Türkiye'de coğrafya ders kitapları ile ilgili ne gibi yeniliklere gidilmesi gerektiği konusunda bazı öneriler geliştirilmiştir.

ABSTRACT

As it was the same in the past, textbooks are still one of the most important and indispensable components of geography education of today. They mostly contained descriptive information of event and objects in the past. However, today's geography textbooks contribute to students' success in many ways by giving them not only information but more importantly so many

* Fatih Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü'nde Araştırma Görevlisidir. ademirci@fatih.edu.tr

opportunities to improve their various skills. Especially with the samples that are mostly seen in today's developed countries, textbooks have many contributions to developing student centred education based on project and critical thinking. If an evaluation is made in terms of these roles of geography textbooks, it appears that geography textbooks in Turkey include many deficiencies that require fundamental and serious changes in this field. In this study, some geography textbooks that are used in primary and secondary education in the USA were investigated as shape and content to make contribution to improvement of geography textbooks in Turkey. At the centre of this study, the book titled "Earth Sciences" and its education set that are being used for sixth year students in Los Angeles Unified School district in California were investigated in detail. Finally some suggestions were made about what kind of innovations need to be made regarding geography textbooks in Turkey at the end of the study.

1. GİRİŞ

Türkiye’de coğrafya öğretiminin çeşitli problemleri olduğu pek çok coğrafyacı tarafından devamlı dile getirilmektedir (Doğanay, 1993, Özey, 1996, Doğanay ve Zaman, 2002, Sekin, 2002, Akbıyık ve diğ., 2002, Özçağlar, 2002, Biricik ve diğ., 2002). Öğretim programlarından öğretmenlerin mesleki gelişimlerine ve araç-gereçlerden ders anlatım metotlarına kadar, coğrafya öğretiminin hemen her aşaması ile ilgili olan bu problemler içinde ders kitapları, hakkında en fazla şikâyet edilen konuların başında gelmektedir. Coğrafya ders kitapları ile ilgili problemlerin kaynağına bakıldığında bunların aslında tek bir konu üzerinde yoğunlaştığı görülecektir. Bu da mevcut şekil ve içerikleri ile Türkiye’deki coğrafya ders kitaplarının, öğrencileri çağdaş coğrafya eğitimi ile amaçlanan hedeflere taşımadaki yetersizlikleridir. Nitekim başta ABD olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerde coğrafya öğretiminde kullanılan ders kitaplarına bakıldığında da rahatlıkla görülebileceği üzere, ders kitapları öğrencilerin sadece belli konularda okuyarak bilgi edinebilecekleri değil, belki daha da önemlisi, çok çeşitli aktiviteler ile çeşitli becerilerini geliştirebilecekleri çok önemli bir kaynak olarak görülmekte ve bu amaçla hazırlanıp kullanılmaktadır.

Yeterli ve gerekli aktiviteler, uygulamalar, okuma parçaları, sorular, özet kısımları, projeler ve deneyler ile birlikte ders kitapları; öğrencilerin kritik düşünebilme, bilgiye ulaşabilme, gözlem yapabilme, yeni bilgiler üretebilme, problem çözebilme, analiz yapabilme, hipotezler

üretebilme, soru sorabilme, araştırma yapabilme, ilişkilendirebilme, benzerlik ve farklılıkları görebilme, süreçleri takip edebilme, bireysel ve grup içinde çalışma yapabilme gibi becerilerinin geliştirilmesinde çok büyük katkılar sağlamaktadırlar. Bu nedenle; Türkiye'deki ders kitaplarının, öğrencilerin burada bir kısmı dile getirilen becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayacak tarzda yeniden gözden geçirilmeleri gerekmektedir. Bu amaca hizmet etmesi açısından günümüzün gelişmiş ülkelerinde kullanılan coğrafya ders kitaplarının incelenmesi pek çok konunun nasıl halledilmiş olduğunu görmek açısından çok faydalı olacaktır. Nitekim bu çalışmada ABD Kaliforniya Eyaleti Los Angeles okul bölgesinde okutulmakta olan coğrafya ders kitapları incelenmiş ve önemli yerler, Türkiye'de bu tip çalışmalara ışık tutabilmesi açısından ayrıntısı ile açıklanmıştır.

2. TÜRKİYE'DE COĞRAFYA DERS KİTAPLARI VE SORUNLARI

Türkiye'de ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan coğrafya ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığınca (MEB) tespit edilmektedir. Ülkede 1991-1992 eğitim-öğretim yılına kadar ders kitaplarının yazımı ve basımı ile sadece MEB yetkiliydi. Bu dönemde liselerde okutulan her bir coğrafya dersi için sadece bir coğrafya kitabı bulunmaktaydı. Bu kitaplar MEB'nin belirlediği yazar veya yazarlar grubu tarafından yazılmaktaydı. Öğrenci ve öğretmenlerin seçimi konusunda hiçbir etkisi olmadığı bu kitaplar, önemli ölçüde değişikliğe uğramadan uzun yıllar okutulmuştur. Bu dönemdeki coğrafya ders kitapları siyah-beyaz şekilleri, özenmeden yapılmış çizimleri ve kalitesiz kağıdı ile görsel çekicilikten tamamen yoksundur. Kitaplarda hazırlık çalışmaları, ödev soruları ve okuma parçaları dışında etkinliklere yer verilmemiştir. Uzun uzadıya konu anlatımı esas alındığı için bu kitaplar çok fazla bilgi ile yüklüdür. Bu nedenle pek çok öğrenci coğrafya dersinden soğumuş, toplum içinde coğrafya ezberci bir bilim dalı olarak anılmıştır. (Demirkaya ve Tomal, 2002).

1991-1992 eğitim-öğretim yılından itibaren MEB'nin ders kitapları yazarları dışında yazarların yazdığı ve özel yayın kuruluşlarının bastığı kitaplar da okutulmaya başlanmıştır. Ancak özel kurum ve kişiler tarafından yazılan tüm kitaplar için MEB'nin Talim ve Terbiye Kurulu tarafından onay alması gerekmektedir. Talim ve Terbiye Kurulu'nun

onay verdiği kitaplar beş yıl boyunca okullarda okutulma izni almaktadırlar. Bu tarihten sonra aynı derse ait farklı yazarların kitapları yayınlanmaya başlamış oldu. Bu sayede öğretmenlere de kitap seçme hakkı doğmuş oldu. Talim ve Terbiye Kurulu tarafından onaylanan kitaplardan her hangi birisini öğretmenler, izin verilen süre içinde seçebilmektedirler.

Türkiye’de ilk ve ortaöğretim kurumlarında kullanılan coğrafya ders kitaplarının içerik ve şekil olarak incelenmesi sonunda genel olarak şu hususlar karşımıza çıkmaktadır: Ders kitapları öncelikle şekil olarak öğrencilerin dikkatini çekecek ve onları kitabı okumaya teşvik edecek tarzda değillerdir. Kitapların içlerinde uzun metin kısımları bulunmakta ve bunlar da hep ansiklopedik bilgi içermektedir.

Kitaplardaki konular daha ziyade öğrencileri ezberlemeye yönlendirecek şekilde anlatılmıştır. Kitaplarda öğrencilerin ders içi ve ders dışında çeşitli aktiviteleri yapabilecekleri ve bunları yaparken bilgi edinme yanında çeşitli becerilerini geliştirebilecekleri uygulamalar yeterince yer almamaktadır. Çoğu kitaba sadece resim konulsun diye pek çok resim konulmuş ve alt bilgilendirme yazısında ise şu bölgeden bir görünüş şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Kitaplar, anlatılan konuların öğrencilere neleri kazandıracığı veya öğrencilerin bu konuları günlük yaşantıları ile nasıl bütünleştirebilecekleri hakkında yeterli ipuçları taşımamaktadır. Genellikle bir olay ve durum anlatılmakta, ancak bu olay ve durumun çevresi ile ve insan üzerindeki etkisi, bunun neden meydana geldiği, eğer bir problem ise bunun nedeni ve çözümü ve bu bilgilerin kullanılarak nelerin yapılabileceği gibi konulara pek girilmemektedir. Bu nedenle coğrafya dersleri sadece çeşitli olay ve durumları tarif eden ve bunların yerlerini gösteren bir bilim dalı olarak algılanmakta ve bu da coğrafyanın sınıf ortamında öğretmen ve öğrenciler tarafından sevilmeyen bir ders olmasına yol açmaktadır.

Türkiye’de coğrafya ders kitaplarının öğretmenler açısından ne şekilde değerlendirildiğini görebilmek için daha önce yapılan bazı anket çalışmalarına bakmak da faydalı olacaktır. Bu çalışmalardan birisi Demirkaya ve Tomal tarafından 2002 tarihinde yapılmıştır. Bu ankete katılan öğretmenlerin % 71,9’u lise coğrafya kitaplarının öğrencileri araştırma yapmaya teşvik etmediğini belirtmiş, ancak % 3,1’lik bir bölümü teşvik ettiğini söylemiştir. Öğretmenlerin % 74,2’si ders

kitaplarının öğrencilerin eleştiri yapma ve soru sorma becerisini kazandırmadığını, % 25,8'i ise kısmen kazandırdığını belirtmişlerdir. Bu araştırmanın en önemli sonuçlarından birisi, tüm öğretmenlerin ders kitaplarının tam anlamıyla öğrencilerin soru sorma ve eleştiri yapma becerisini kazandırmadığı görüşünü belirtmeleridir. Ankete katılan öğretmenlerin % 64,3'ü coğrafya ders kitaplarının yer ve isim ezberleten bir özelliğe sahip olduğu düşüncesindedir. Bu soruya hayır diyenlerin oranı %14,3 gibi çok düşük bir değerdir. Ankete katılanların % 50'si coğrafya kitaplarının güncel olmadığı kanısındadır. Ankete katılanların % 90,9'u lise coğrafya kitaplarının içerik ve fiziksel görünüş olarak birbirine çok benzediği düşüncesindedirler. (Demirkaya, Tomal, 2002).

Ders kitaplarının şekil olarak diğer bir eksikliği ise bunların deneyler, sınıf aktiviteleri, testler, okuma parçaları, ünite özetleri gibi farklı başlıkları taşıyan bölümlerden yoksun olmalarıdır. Genel olarak Türkiye'deki kitaplarda ünite baş ve sonlarına soru bölümleri konulur. Bazı kitaplarda ise çeşitli ünitelere veya her ünite içinde bir okuma parçası konulur. Bu okuma parçaları da genellikle sadece düz yazıdan oluşurlar. Bu bölümlerden başka, öğrencilerin okuma dışında farklı aktiviteleri yapmak için kitap içinde başka bir bölüm bulmaları zordur. Böyle olunca da öğrenci sadece kendine düz yazı şeklinde sunulan bilgileri okumaktan kısa sürede sıkılmakta ve çeşitli becerilerini de geliştirememektedir. Ülkedeki coğrafya ders kitapları öğrencilerin bilgi edinerek okuma becerilerini geliştirmeleri dışında, fikir yürütme, problem çözme, grup çalışması yapma, ders dışında araştırma yapma, bilgi üretme, yeni bilgiler üretme ve eleştiri yapma gibi çeşitli becerilerini geliştirebilecekleri yapıdan da uzaktadırlar.

Coğrafya öğretiminde kullanılan ders kitaplarının diğer bir özelliği ise çeşitli yanlış ve eksiklikler içermesidir. Ders kitaplarının bu yönünü ortaya çıkaran pek çok araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan birisi de Biricik tarafından (2002) yapılmıştır. Biricik yapmış olduğu araştırmada, ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan bir kısım coğrafya ders kitaplarında işlenen bazı konuların metot ve üslup bakımından hatalı olduklarını, anlaşılması güç ifadeler içerdiklerini, belirsiz ve sonuçsuz bir yığın gereksiz ifadeler yumağı halinde olduklarını, konular işlenirken kullanılan çoğu terimlerin gerçek anlamları bilinmeden rasgele kullanıldıklarını ve böylece bilimsel olmaktan uzak görüşleri kapsadıkları, kitap aralarında konulmuş sözde konuyla ilgi kurulmaya

çalışılmış bazı haritaların, akla hayale gelmedik yanlışlıklar içerdiklerini, fotoğrafların neyi ifade ettiğinin anlaşılmadığı, bazı diyagram, profil ve kesitlerin hatalı olduklarını belirtmiştir. Biricik bu çalışmasını MEB Talim ve Terbiye Kurulu'nca kabul edilen 20'den fazla ders kitabının incelenmesinden sonra yapmıştır (Biricik ve diğ., 2002).

3. ABD'DE COĞRAFYA ÖĞRETİMİ VE DERS KİTAPLARININ ÖZELLİKLERİ

ABD'de eğitim sistemi ve dolayısıyla coğrafya eğitimi ile ilgili planlar ve uygulamalar her eyalette değişmektedir. Bu da eğitim konusunda ülkede Türkiye'de olduğu gibi belli bir merkezîyetçi yapının olmamasından kaynaklanmaktadır. Eğitimin planlanması ve yürütülmesi ile ilgili yetkiler büyük ölçüde eyaletlerde ve her eyalet içinde yer alan okul bölgeleri üzerinde toplanmıştır (Christopher, M., ve diğ, 2002). Bu nedenle hangi ders kitaplarının hangi ders için okutulacağı daha çok okul bölgeleri ve eyaletler tarafından belirlenmektedir. Ancak öğretmenler temel ders kitabı dışında yardımcı malzeme olarak istedikleri kitapları öğrencilerine önerebilmektedirler.

ABD'de coğrafya öğretimi ilk ve ortaöğretimde Sosyal ve Fen bilimleri dersleri ile verilmektedir. Genel fiziki coğrafya ülkede Fen Bilimleri dersi olarak, beşeri coğrafya ve ülkeler coğrafyası ile ilgili dersler ise Sosyal Bilimler dersi olarak okutulmaktadır. Ülkede Sosyal bilimler derslerinin içerikleri Tarih, Coğrafya, Vatandaşlık ve Demokrasi gibi konulardan oluşmaktadır (Demirci, A., 2004).

ABD'de diğer derslerde olduğu gibi coğrafya ile ilgili olan ders kitapları da devlet okullarında öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Bu kitaplar her dönem sonunda başka öğrencilere verilmek üzere geri alınmaktadır. ABD ilk ve ortaöğretim okullarında okutulan kitaplar gerek içerik ve gerekse şekil açısından çok çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliğe rağmen ülkede kullanılan kitapların içerik ve şekil açısından genel özelliklerini, Kaliforniya Eyaleti Los Angeles okul bölgesinde yer alan ilk ve ortaöğretim kurumlarında coğrafya derslerinde kullanılan ders kitaplarından bazılarının incelenmesi sonucunda, şu şekilde sıralayabiliriz.

3. 1. Kitapların Şekil Olarak Özellikleri

1- Kitaplar kalın karton kapaklıdır. Bu durum kitapların yıpranmasını engellemekte ve uzun süre kullanılmasını sağlamaktadır.

2- Kitapların boyutları A4 boyutuna yakındır. İncelenen kitaplar genel olarak 22x28 cm boyutlarındadır. Bu durum kitapların içine resim, figür ve diğer görsel malzemelerin daha rahat olarak konulmasını sağlamaktadır.

3- Yazılar 14 punto olarak yazılmaktadır. Bu durum yazıların çok daha net gözükmesini ve öğrenciler tarafından zorlanmadan okunmasını sağlamaktadır.

4- Kitapların sayfa sayısı, konusuna göre çok değişmektedir. Ancak incelenen kitapların sayfa sayıları 500 ile 800 arasında değişmektedir. Kitapların sayfa sayılarının artmasında konuların, yazı ve resimler sıkıştırılmadan anlatılmasından kaynaklanmıştır. Yoksa kitapların sayfa sayısının çokluğu çok fazla yazı olduğu anlamını taşımamaktadır.

5- Kitaplar tamamıyla renkli ve parlak kağıttan oluşmaktadır. Bu durum görselliğin son derece önemli olduğu coğrafya dersleri için vazgeçilmezdir. Nitekim renkli sayfalar öğrencilerin dikkatini çekmekte ve severek okunmalarını sağlamaktadır.

6- Kitaplarda çok sayıda fotoğraf ve şekil mevcuttur. Hemen her sayfada bir veya birden fazla şekil ve fotoğraf görmek mümkündür. Bu durum ülkedeki kitapların en önemli özelliğini oluşturmaktadır. Hemen tüm ders kitapları resim ve şekiller ile son derece görseldirler. Bu durum kitap okunmasının öğrenciler açısından zevkli hale getirilmesi ve kitapların öğrencileri çekmesi için son derece önemlidir.

7- Kitaplarda metin kısmı tüm sayfa alanının yaklaşık olarak %50'sini kaplamaktadır. % 50 oranına yakın bir alan ise fotoğraf ve diğer görsel şekillerle kaplanmıştır. Bazı sayfalarda resim ve şekillerin kapladığı alan % 80, 90 ve hatta % 100'e kadar çıkabilmektedir.

8- Sayfa düzeni olarak genel olarak serbest düzen seçilmekte, fotoğraf, şekil ve metin kısımları için belirli bir üslup görülmektedir. Ölçü olarak, sayfaların kendi içinde bir bütünlüğü sağlaması ve görünüş olarak göze hoş gelen bir tarzda olmasına dikkat edilmektedir.

9- Sayfaların genel dizaynında farklı konular için farklı renklerden oluşan kutucuklar sık olarak kullanılmaktadır. Bu durum sayfayı görünüş olarak monotonluktan kurtarmakta ve farklı renklerle öğrencilerin ilgi ve dikkatlerini çekmektedir. Bu yöntem sadece metinden oluşan bölümlerin bile seveerek okunmasına neden olmaktadır.

10- Kitapların kapakları son derece çekici bir tarzda hazırlanmaktadır. Nitekim parlak, renkli ve son derece cazip fotoğraflarla süslü bir kapak, tek başına bile öğrencileri kendine çekmektedir.

3. 2. Kitapların İçerik Olarak Genel Özellikleri

1- Kitaplarda anlatılan konular detaya girilmeden öz olarak verilmektedir. Bu sayede anlatılan konunun temel özellikleri detaylar içinde kaybolmadan öğrenilmektedir.

2- Konu anlatımlarında tarz olarak öğrencilerin ezberlemesi değil konuyu anlaması ve güncel yaşam ile bağlantı kurması amaç edinilmektedir. Bu amaçla kitaplarda sık sık sınıfta veya okul dışında yapılacak aktivitelere yer verilmektedir.

3- Kitaplarda uygulamalara çok yer verilmektedir. Öğrencilerin hem konuyu öğrenmesi hem de çeşitli becerilerini geliştirmesi için çok çeşitli deney ve uygulamalara yer verilmektedir.

4- Kitaplarda konuların anlatılmasında bilgisayar ve internetten de faydalanılmaktadır. Bunun için kitap içinde çeşitli yerlerde internet adresleri verilerek buralara girilmesi tavsiye edilmektedir.

5- Kitaplarda kullanılan resim ve diğer şekiller metin kısmında anlatılan konuların daha iyi anlaşılmasını sağlamak için olduğu gibi metinde geçmeyen farklı konuların anlatılması için de kullanılmaktadır.

6- Resim ve şekiller öğrencileri düşünmeye sevk edecek şekilde seçilmekte ve altyazıları da bu yönde başarı sağlamaya yönelik belirlenmektedir. Nitekim çoğu resimde kısaca konu anlatımları yapılmakta ve öğrencilerin öğrenmelerine katkı sağlamak amacıyla sorular sorulmaktadır.

7- Kitap içinde anlatılan hemen her konu için mümkün olduğunca yeterli görsel malzemeler kullanılmaktadır. Fotoğraflarla

anlatılamayan nesne ve olaylar için çeşitli çizimlerden yararlanılmaktadır.

8- Resim ve çeşitli çizimler konuların anlatımlarında birbirlerini tamamlar şekilde kullanılmaktadırlar. Nitekim kitaplarda bir gerçek alandan alınmış fotoğraf ve bu fotoğrafın açıklanmasında kullanılan çizimlerin birlikte kullanıldığı sayfalara ulaşmak mümkündür.

9- Kitaplarda ilgili bölümlerde sık sık ödev ve sorular kısımları yer almaktadır. Bu sorular uzun cevap soruları olabileceği gibi çoktan seçmeli soruları da içermektedir.

10- Kitapta geçen bölüm sonlarında bir iki sayfalık bölüm özetleri bulunmakta, bu sayede bölümde uzunca anlatılan konuların en önemli noktaları çok kısa olarak özetlenmektedir. Bu durum konunun kısa bir tekrarını yapmakla birlikte konunun en önemli noktalarının da öğrenilmesi açısından öğrencilere yardımcı olmaktadır.

11- Kitapların sonlarında konu içinde kısaca değinilen bazı tablo, harita ve bilgilerin yer aldığı ek bölümü, sözlük ve indeks bölümleri yer almaktadır. Özellikle kitap içinde geçen coğrafi terimlerin anlamlarının anlaşılması için sözlük bölümü çok önemlidir.

12- Kitaplarda okutulduğu eyalet ile ilgili konuların yer aldığı bir bölüm de vardır. Ülkede eğitim sisteminin ve buna bağlı olarak okullarda okutulan dersler ile ilgili müfredat programlarının eyaletten eyalete değişmesi kitapların da içerik olarak eyaletten eyalete değişmesine neden olmaktadır. Yayın evleri genel olarak bir konu ile ilgili ders kitabını geliştirmekte ve her eyalet için ise bu kitaba o eyaletin kitapta anlatılan konular ile ilgili bilgilerini farklı bir bölüm olarak girmektedirler. Örneğin; Kaliforniya, 6. sınıf yer bilimleri dersinde kullanılan kitaba bakıldığında bu kitabın üzerinde Kaliforniya versiyonu yazılı olduğunu görülmektedir. Kitabın sonuna Kaliforniya eyaletinde yer bilimleri ile ilgili standartlar ve bunlar ile ilgili Kaliforniya'ya ait bilgiler ayrı bir bölüm olarak gösterilmiştir.

4. ABD'de 6. Sınıfta Okutulan Yer Bilimleri Coğrafya Ders Kitabının İncelenmesi

Yukarıda yazılan özelliklerin daha detaylı olarak anlaşılabilmesi için bu bölümde ABD 6. sınıfta okutulan yer bilimleri dersinde kullanılan

bir kitap detayları ile incelenmiştir. Bu kitap Kaliforniya eyaleti yer bilimleri dersi için Glencoe HcGraw-Hill yayın evi tarafından 2001 yılında basılmıştır (Biggs ve diğ., 2001). Ancak aynı kitabın diğer tüm eyaletlerde kullanılmak üzere ayrı ayrı basılmış şekilleri de mevcuttur. Bu kitap Kaliforniya'nın pek çok okulunda 6. sınıflarda okutulan yer bilimleri dersi için kullanılan en yeni ve çaplı kitaplardan birisidir.

761 sayfa olan kitap kalın karton kapaklıdır. Kitabın tüm sayfaları renkli ve kaygan kağıttan oluşmaktadır. Kitabın ebatları 28x22 cm'dir. Kitabın tüm sayfalarında resim ve diğer şekillerin kapladığı alan % 50'nin üzerindedir. Bazı sayfalarda bu oran % 90'a kadar çıkmaktadır. Kitabın içinde toplam 1036 adet şekil ve tablo vardır. 598 adet ile bunların yarısından fazlası fotoğraflara ayrılmıştır. Kalanların 286 tanesi çeşitli olay ve nesnelere çizimlerine, 33 tanesi çeşitli haritalara ve 119 tanesi de tablo ve grafiklere ayrılmıştır (Biggs ve diğ., 2001).

Kitapta tüm şekil, fotoğraf ve diğer çizimler şekil olarak adlandırılmıştır. Tablolar ise ayrıca tablo olarak belirtilmiştir. Kitapta şekil veya tablo olmayan bir sayfa yok gibidir. Sayfa içinde metin ve şekiller serbest bir düzende gösterilmişlerdir. Her bir sayfa ayrı olarak kullanılmış ve dizayn için belli bir üslup kullanılmamıştır.

761 sayfa olan kitap 6 ünite ve 20 bölümden oluşmaktadır. Kitabın yaklaşık olarak ilk 600 sayfalık bölümü genel fiziki coğrafya konularının 20 bölümde anlatıldığı kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımda anlatılan bölümlerin adları şunlardır; 1- Bilimin Doğası, 2- Ölçümler, 3- Kayalar, 4- Kaynaklar, 5- Yeryüzünün Görünümü, 6- Aşınım ve Toprak, 7- Aşınım Kuvvetleri, 8- Akarsu Aşındırma ve Biriktirmesi, 9- Levha Tektoniği, 10- Depremler, 11- Volkanlar, 12- Yeryüzünün Geçmişindeki İpuçları, 13- Jeolojik Zamanlar, 14- Atmosfer, 15- Hava, 16- İklim, 17- Okyanus Hareketleri, 18- Güneş-Dünya-Ay Sistemi, 19- Güneş Sistemi, 20- Yıldızlar ve Galaksiler.

Kitabın temel ders konularının anlatıldığı 600 sayfalık bölümden sonra yaklaşık 160 sayfa süren bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölüm içinde en fazla yer ayrılan kısım 34 sayfa ile konu standartlarının belirtildiği kısımdır. Kitabın sonunda yer alan bu kısımda Kaliforniya eyaletinde yer bilimleri dersleri ile anlatılması gereken konular ve bunların kısaca ne oldukları belirtilmiştir. Burada konular anlatılırken Kaliforniya ile ilgili kısımlara özellikle yer verilmiştir. Bu bölümden

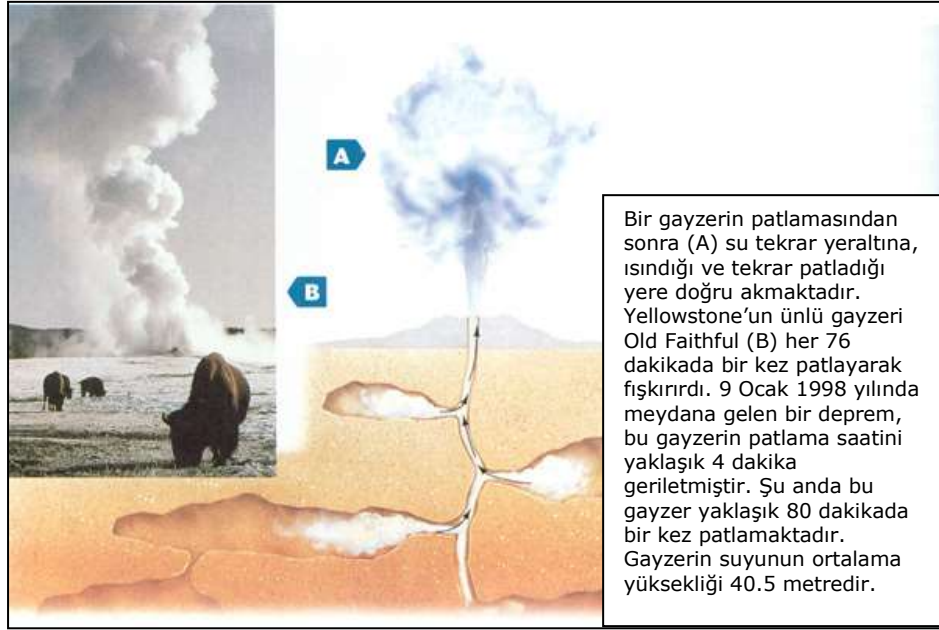
sonra kitapta ekler kısmı yer almaktadır. 16 sayfa süren bu ekler kısmında metin kısmında geçen bazı konular ile ilgili ayrıntılı tablo, grafik veya diğer açıklamalar belirtilmiştir. Örneğin topoğrafya haritalarında kullanılan semboller metin kısmında değil, kitabın sonunda ekler kısmında belirtilmiştir.

Kitabın son kısmında yer alan bölümlerden birisi de “Fen Bilimleri Beceri El Kitabı” adlı bölümdür. 21 sayfa süren bu kısımda çeşitli becerilerin geliştirilmesi ile ilgili konular yer almaktadır. Bu bölümdeki konu başlıkları şunlardır; Bilgileri organize etmek, Kritik düşünmek, Bilimsel süreçleri uygulamak, Verilerin uygulanması ve gösterilmesi. Bu bölümden sonra bir de “Teknoloji Beceri El Kitabı” adlı bölüm yer almaktadır. Bu bölümde veri bankası, çeşitli grafik çizim programları, multimedya gösterimleri, e-posta gibi programların kullanımı ile ilgili çeşitli teknolojilerin kullanılması gösterilmektedir. Kitabın son bölümünün en önemli kısımlarından birisi de “Beceri Aktiviteleri” başlığını taşıyan sayfalardır. Bu sayfalarda kitabın metin kısmında anlatılan çeşitli konulara ait değişik uygulamalar anlatılmaktadır. Kitabın içinde ilgili yerlerde bu bölümdeki aktivitelerin yapılması ile ilgili bir not bulunmaktadır. Ders zamanında buraya gelindiğinde öğretmen tarafından kitabın sonundaki ilgili aktivite öğrencilere anlatılmakta ve yapılmaktadır. Bu bölümde 20 tane aktivite bulunmaktadır. Her bölüme bir aktivite düşmektedir. Her bir aktivite ayrı bir becerinin geliştirilmesini sağlamaktadır. Kitabın son bölümü sözlük kısmı ile sona ermektedir. Kitabın sözlük kısmı iki dilde verilmiştir. İngilizce kısmının sonra ermesinden sonra aynı sözlüğün bir de İspanyolca kısmı yazılmıştır. Bu durum Kaliforniya eyaletinde yaşayan ve nüfusun büyük bir oranını oluşturan Meksikalı ve diğer İspanyolca dili konuşulan ülke kökenlilerin varlığından ileri gelmektedir. Eyalet okullarında İspanyolca konuşan pek çok öğrenci bulunduğu için dolayı böyle bir ihtiyaç ortaya çıkmış ve yayın evleri bu ihtiyacı da bu şekilde karşılamışlardır.

Kitabın en dikkat çekici özelliği, her sayfanın fotoğraf ve diğer çizimlerle donatılmasıdır. Ancak kullanılan şekil ve resimlerin konunun anlatılması ve öğrencileri düşünmeye sevk etmesi açısından çok büyük bir önemi vardır. Fotoğrafta sadece metin içinde bahsedilen alanların uzaktan görüntüsü verilmemektedir. Aslında bu şekilde fotoğraf kullanımı oldukça azdır. Ancak bu kitapta 1036 adet şekil ve tablo

kullanılmıştır. Bunların yarısından fazlası fotoğraftır. Kitapta kullanılan fotoğrafların tümü incelendiğinde bunların genel olarak üç amaçla kullanıldıklarını görülmektedir. Bunlardan birincisi metin içinde anlatılan bazı konuların daha iyi anlaşılması için görselleştirilmesi amacıyla olanıdır. Ancak bu diğerlerine göre daha az kullanılmıştır. Bu tür bir şeklin açıklaması da direkt resimde görünen şeklin kısaca ne olduğunu içermektedir.

Kitapta kullanılan fotoğrafların en fazla kullanım amaçlarından birisi, metinde anlatılan olayların daha iyi anlaşılması için, o olayla ilgili metinde geçmeyen bazı hadiselerin farklı fotoğraflarla anlatılmasıdır. Bu amaçla kullanılan fotoğrafların açıklamaları da daha detaylı olmaktadır (Şekil 1). Fotoğrafların gösterdikleri olay veya nesnelere birlikte bunların diğer alanlarla etkileri gibi konular da açıklama kısmında belirtilmektedir. Kitabın çoğunda gözüken bu yöntem ile kullanılan fotoğraflar, metin olarak anlatılan bir konunun anlaşılmasında çok önemli bir rol oynamakta ve adeta anlatımı tamamlamaktadırlar.

Şekil 1: ABD Kaliforniya eyaletinde 6. sınıf yer bilimleri dersinde kullanılan ve yerbilimleri başlıklı kitapta yer alan fotoğraflardan bir örnek (Biggs ve diğ., 2001).

Fotoğrafların kullanılmasında önemli olan üçüncü amaç ise öğrencileri anlatılan konu ile ilgili düşünmeye sevk etmektir. Bu amaçla kullanılan fotoğrafların açıklama kısımlarına bakıldığında bunları sonlarında bir soru içerdikleri görülecektir. Bu şekilde kullanılan fotoğraflar ders sırasında öğrencilerin anlatılan konu ile ilgili farklı sahalarda düşünme egzersizleri geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Resme bakarak bunu anlamaya çalışmakta ve sonrasında ise ders sırasında öğrenmiş oldukları bilgilerle fotoğrafın açıklama kısmında sorulan soruya cevap aramaya çalışmaktadırlar. Bu tip resimler ve açıklama kısımlarındaki sorular ayrıca öğrencilerin sınıf dışında da araştırma yapmalarına yardımcı olmaktadır.

Kitapta fotoğrafların dışında 286 adet de çeşitli olay ve nesnelere gösteren çizimler vardır. Bu çizimler coğrafya konularının anlatılması için son derece önemlidir. Kitabın hemen her konusunda bu konu ile ilgili birden fazla çizim görmek mümkündür. Çizimlerin kitapta kullanım tarzlarına bir göz atıldığında genel olarak üç tarz ile karşılaşılacaktır. Birincisi en yaygın yöntemdir ve fotoğraflarla anlatılamayan veya fotoğraf edilemeyen çeşitli soyut olay ve nesnelere öğrencilerin anlamaları için somut hale getirilmeleri ve çeşitli çizimler yardımı ile anlatılmalarıdır (Şekil 2). İkinci tarz ise çeşitli fiziki coğrafya süreçlerinin aşama olarak anlatılmasıdır. Bu tür bir tarzda süreçler başlangıçlarından günümüzdeki hallerine kadar geçen süreçte bir kaç farklı çizim ile anlatılmaktadırlar. Kitapta çizimlerin kullanıldığı diğer bir tarz ise bunların fotoğraflarla birlikte kullanılmalarıdır. Bu tür tarz kitapta gerekli yerlerde sıkça kullanılmıştır. Burada belli bir olay veya yüzey şekillerinin anlatılmasında öncelikle bir fotoğraf kullanılmakta ve bu fotoğrafın yanında ise bu fotoğrafta görülmeyen kısımların ve diğer ayrıntıların gösterildiği bir çizim yapılmaktadır (Şekil 2). Bu tarz, coğrafi pek çok konunun daha iyi anlaşılmasında çok etkin bir yöntemdir. Bu yöntemle fotoğraf ile çizim birbirlerini tamamlamakta ve etkin bir öğrenmeyi sağlamaktadırlar.

5. YER BİLİMLERİ KİTABININ BÖLÜMLERİ OLARAK İNCELENMESİ

ABD'de ders kitaplarının en önemli ayırt edici özelliklerinden bir tanesi de öğrencilerin bilgi ve becerilerini geliştirmeleri için çok değişik aktivitelere yer verilmesidir. Bu aktiviteler çeşitli deneyler, uygulamalar,

grup çalışmaları ve sorular gibi çeşitli kısımlardan oluşmaktadır. Hemen her konu ile ilgili bir aktivite bulmak mümkündür. Bu tür aktiviteler, kitapları öğrenciler açısından daha cazip hale getirirken, coğrafya konularının da bizzat uygulamalar yapılarak öğrenilmesini sağlamaktadırlar. Aynı özellikleri “Yer Bilimleri” kitabında da görmek mümkündür. Bu kitabın içinde ne gibi aktiviteler olduğunu görmek için bir bölüm içinde hangi aktivitelerin hangi başlıklar altında yer aldığına bakmakta fayda vardır.

Şekil 2: ABD Kaliforniya eyaletinde 6. sınıf yer bilimleri dersinde kullanılan ve yer bilimleri başlıklı kitapta kullanılan çizimlerden bir örnek (biggs ve diğ., 2001).

Yer bilimleri kitabında 20 adet bölüm vardır. Genel metin anlatımı dışında, bölümler içinde öğrencilerin bilgi ve becerilerine yönelik farklı başlıklar altında sıralanan kısımlar vardır. Her bölümde farklı başlıklar altında yer alan kısımlar şunlardır: 1- Aktiviteler, 2- Bilimle İrtibat (Okuma Parçası), 3- Mini Laboratuar (Sınıf İçi), 4- Mini

Laboratuvar (Ev), 5- Araştırma Aktiviteleri, 6- Problem Çözme, 7- Beceri Geliştirme, 8- Bölüm Değerlendirme (Sorular), 9- İnternet Bağlantısı, 10- Bölüm Özeti, 11- Bölüm Değerlendirmesi (Sorular).

5. 1. Aktiviteler: Kitabın her bölümünde iki aktivite sayfası mevcuttur. Bu şekilde kitapta 40 adet aktivite vardır. Her bölümde anlatılan konu içinde önemli görülen ayrıntılar ile ilgili bazı uygulamalar bu sayfalarda belirtilir. Bu aktivitelerden bazılarının başlıkları şunlardır: Bir topoğrafya haritası yapmak, Aşınan tebeşir, Toprak özellikleri, Akarsu hızı, Deniz tabanı yayılma hızı, Radyoaktif çözülme, Bir barometre yapmak, Dalga oluşturmak, Güneş Sistemi uzaklık modeli v.b. Aşağıda örnek olması açısından kitabın 5. bölümünde yer alan ikinci aktivite olan "Bir Topoğrafya Haritası Yapmak" başlıklı uygulama gösterilmiştir (Şekil 3).

Uygulama: 1- Asetat kalemini kullanarak plastik kutunun kenarına yukarıya doğru 2 cm aralıklarla çizgiler çiz, **2-** Asetatı plastik kapağın üst dış kısmına bant ile yapıştır, **3-** Plastik modeli kutunun içine yerleştir. Plastik kutunun tabanı 0 cm'yi gösterir, **4-** Bardak yardımı ile plastik kutunun içine 2 cm'ye kadar su doldur ve kutunun kapağını kapat, **5-** Asetat kalemi ile suyun plastik modele değdiği yerdeki izi çiz, **6-** 2 cm=10m ölçeğini kullanarak asetat üzerindeki çizgiye yükseltiyi yaz, **7-** Plastik kutunun kapağını açarak tekrar 4 cm'ye kadar su ekle, **8-** Tekrar asetat kağıdı üzerinde suyun geldiği seviyeyi çiz, **9-** Bütün tepeyi tamamlayıncaya kadar plastik kutuya su ekle ve bunu asetata çiz, **10-** Bu çizimi bir beyaz kağıt üzerine geçir.

Malzemeler: Plastik model, gıda boyası ile hafif renklendirilmiş su, asetat ve asetat kalemi, temiz ve kapaklı bir plastik kap, büyük bir su bardağı, metre ve bant

Ne Araştıracaksınız?

Topografya haritası nasıl yapılır?

Amaçlar: 1-Bir topografya haritası yap. 2-Yükselti eğrileri aralıklarını karşılaştır.

Sonuçlandır ve Uygula:

1- Bu topografya haritasının yükselti eğrileri aralığı kaçtır?

2- Harita üzerindeki yükselti eğrileri arasındaki mesafe model tepe üzerindeki diklikleri nasıl gösterir?

3- Tepenin toplam yüksekliğini hesapla

4- Haritanızda yükselti nasıl gösterildi?

5- Topografya haritalarında yükseltiler nasıl gösterilir?

6- Tüm topografya haritaları 0 m yükselti eğrisine sahip olmak zorunda mı?

7- Topografya haritası üzerinde yüksek ve alçak yüzey şekillerini karşılaştır.

Şekil 3: ABD Kaliforniya Eyaletinde 6. sınıf Yer Bilimleri Dersinde Kullanılan ve Yerbilimleri başlıklı kitapta kullanılan aktivite sayfalarından bir örnek (Biggs ve diğ., 2001).

5. 2. Bilimle İrtibat (Okuma Parçası): İncelenen yer bilimleri kitabında en önemli bölümlerden birisi de her bölümde yer alan okuma parçalarıdır. Her bölümde anlatılan konular ile ilgili bilimsel dergi, magazin ve gazete gibi çeşitli yayınlarda çıkmış makaleler bu bölümde sergilenir. Bu durum öğrencilerin işlenen konunun günlük yaşantı ile bağlantılarını görmeleri açısından çok faydalı olmaktadır. Bu kitapta bu şekilde 20 adet okuma parçası bulunmaktadır. Bunlarda işlenen konu başlıklarının bazıları şunlardır: Neden deprem yaşıyoruz? Bir Kore masalı, Radar, Global konum belirleme, Su savaşları, Volkanik patlamaları tahmin etmek, Dalga gücü, Akarsu suyunu nereden alır?

5. 3. Mini Laboratuvar (Sınıf İçi): Kitabın her ayrı bölümünde yer alan uygulamalardan birisi de mini laboratuvar başlığı ile adlandırılan kısımdır. Bu bölümde her bölümde işlenen konular ile ilgili bir laboratuvar uygulaması yapılmaktadır. Bu uygulamaların bazılarının başlıkları şunlardır: Doğru ölçmek, Değişen kayalar, Sıcaklığın etkisini modellemek, Enlem ve boylamı yorumlamak, Toprağın bileşenlerini karşılaştırmak, Kütle hareketlerini gözlemlemek, Akarsu aşındırmasını gözlemlemek, Konveksiyonel akıntıları modellemek, Volkan konisi ve mağma hareketlerini modellemek, Havanın kütlelerini ölçmek, Dalga içinde su hareketlerini modellemek, Güneş ve Ay'ın karşılaştırılması, Uzayda mesafenin ölçülmesi.

5. 4. Mini Laboratuvar (Ev): “Yer Bilimleri” kitabındaki diğer bir aktivite ise yine mini laboratuvar başlığı ile sayfalarda yer edinmiştir. Bu tür aktivitelerde ise öğrencilerin bazı konuları evde bir takım deneyler yaparak öğrenmeleri istenmektedir. Her bölümde bu şekilde bir aktivite mevcuttur. Bu aktivitelerin başlıklarından bazıları şunlardır: Suyun nasıl temizlendiğinin gözlemlenmesi, Pas oluşumunu gözlemlemek, Yağmur oluşturmak, Yoğunluk farkına bağlı olarak meydana gelen akıntıyı modellemek, Konveksiyonel akımları gözlemlemek. Tablo 1’de bu aktivitelerden “Konveksiyonel akımları gözlemlemek” başlıklı olan uygulama gösterilmiştir.

5. 5. Araştırma Aktiviteleri: Kitaptaki diğer bir uygulama da araştırma aktiviteleri başlığı ile verilmektedir. Kitapta her yeni bölüm iki sayfayı kaplayacak bir resim ile başlamakta ve bu resmin ikinci sayfasında yani bölümün başlangıç sayfasına bir araştırma aktivitesi konulmaktadır. Araştırma aktiviteleri, diğer uygulamalarda olduğu gibi öğrencilerin konuları bizzat kendilerinin yaparak öğrenmesini sağlayan çeşitli deney ve çalışmalarını içermektedir.

Konveksiyonel Akıntıları Gözlemlemek

Uygulama:

- 1- Bir cam kavanozu sıcak su ile doldurunuz.
- 2- Bir kaç damla gıda boyası ile birlikte buz kütlelerini sıcak suyun içine koyunuz. Besin renklendiricinin su içindeki hareketini gözlemleyiniz.

Analiz:

- 1- Besin renklendiricisinin hareketini tarif ediniz.
- 2- Meydana getirdiğiniz konveksiyonel akımı, atmosferde meydana gelen konveksiyonel akım ile karşılaştırınız.

Tablo 1: ABD Kaliforniya Eyaletinde 6. sınıf Yer Bilimleri Dersinde Kullanılan ve Yer bilimleri başlıklı kitapta yer alan mini laboratuvar ev aktivitelerinin olduğu sayfalarından bir örnek (Biggs ve diğ., 2001).

Araştırma aktiviteleri öğrencilerin coğrafya dersini adeta laboratuvar ortamında uygulanan çeşitli deneylerle birlikte öğrenmelerini sağlamaktadır. Kitapta bu şekilde 20 adet araştırma aktivitesi bulunmaktadır. Bu aktivitelerin bazılarının başlıkları şunlardır: Bir kazıyı modellemek, Kayaların neden meydana geldiğini belirlemek, Güneş enerjisini gözlemlemek, Yüzey şekillerini tarif etmek, Aşınmayı tarif etmek, Sedimanların hareketlerini gözlemlemek, Erozyonu gözlemlemek, Yanardağı modellemek, Bir fosil modellemek, Sıcaklığın etkilerini gözlemlemek, Bir hortum (fırtına) modellemek, Çöl ve rüzgar sistemlerini gözlemlemek, Akıntıları gözlemlemek. Şekil 4'te "Erozyonu Gözlemlemek" adlı bir araştırma aktivitesi gösterilmiştir.

5. 6. Problem Çözme: Kitabın her bölümünde yer alan ayrı kısımlardan birisi de problem çözme başlığını taşımaktadır. Bu bölümde konular ile ilgili çeşitli problemler ortaya atılmakta ve bu problemlerin

çözümü anlatılmaktadır. Bu problemin çözümü için yine öğrenciler çeşitli uygulamalar yapmaktadırlar. Bu bölümde yer alan konu başlıklarından bazıları şunlardır: Kayalardaki değişimlerin gözlemlenmesi, Çöller, Sellerin tahmin edilmesi, Volkanik kayaların karşılaştırılması, Atmosfer basıncının yorumlanması, Göllerin etkileri, Okyanus sıcaklığının yorumlanması.

<p>Utah'taki Kanyon Arazisi Ulusal Parkı içindeki yerçekillerinin oluşmasına neyin neden olduğunu biliyor musunuz? Su mu? Green Nehri tonlarca sedimanı kopararak taşımaktadır. Su erozyonun ana sebebidir. Hareket eden suyun neden büyük bir enerjiye sahip olduğunu görmek kolaydır. Bazen yağmur suları sedimanların içine sızmaktadır. Diğer zamanlar su yerçekim kuvvetinin etkisi ile yamaçtan aşağıya doğru hareket eder. Yağmurun yer altına sızması veya yüzeysel akıma geçmesi ve yüzeyi aşındırmasına ne neden olur?</p>	<p>Erozyonu Gözlemlemek</p> <p>1- Alüminyum bir pasta tabağını masanıza yerleştiriniz.</p> <p>2- Tabağın içine kuru bir toprak yığını oluşturun.</p> <p>3- Bir damlalıkla yavaş yavaş toprak yığınının üzerine su damlat ve ne olduğunu gözlemle.</p> <p>4- Suyu daha hızlı damlat ve neler olduğunu gözlemle.</p> <p>5- Bu aşamaları 1-4 kere tekrar et. Ancak her defasında toprak yığınının yamaç eğimini değiştir. Her defasında kuru toprak yığını ile başla.</p>
--	--

Şekil 4: ABD Kaliforniya Eyaletinde 6. sınıf Yer Bilimleri Dersinde Kullanılan ve Yerbilimleri başlıklı kitapta yer alan araştırma aktivitelerinden bir örnek (Biggs ve diğ., 2001).

5.7. Diğer Bölümler: Kitabın her bölümünde yer alan diğer kısımlar ise beceri geliştirme, beceri aktiviteleri, konu değerlendirmeleri, internet bağlantısı, konu özetleri ve konu sonu sorularıdır. Bunlardan beceri geliştirme, konu içinde sorulan soruların içinde yer alan bir sorudur. Ancak bu soruda klasik soru kalıbı dışına çıkılarak bazı uygulamaları yapmaları istenmektedir. Kitapta bu şekilde 60 adet soru bulunmaktadır. Beceri aktiviteleri ise daha önce bahsettiğimiz kitabın sonunda yer alan 20 adet aktivitedir. Bu aktivitelerde amaç öğrencilerin her bölümde anlatılan konu ile ilgili çeşitli uygulamaları yaparken bazı temel becerileri geliştirmektir. Her bölümde ayrıca konu

değerlendirmeleri başlığını taşıyan soru bölümleri vardır. Her konunun sonunda bir kaç soru içeren bu bölümler ile öğrencilerin konuyu anlayıp anlamadıkları ölçülmektedir.

Kitapta yer alan diğer farklı bir uygulama da internet bağlantıları başlığını taşıyan kısımdır. Bu kitabın çeşitli bölümlerinde belli internet adreslerinin verilmesi ile oluşturulmuştur. Anlatılan konu ile ilgili detaylı veya daha farklı bakış açılarına ulaşmak için kitapta pek çok yerde internet adresleri verilmiş ve bu adreslere sınıf içinde veya evde ulaşılması istenmiştir. Kitabın her bölümünün sonunda her bölümde anlatılan konuların en önemli taraflarının anlatıldığı özet kısmı vardır. Genel olarak 2 sayfa süren bu bölümlerde konular kısaca ve en önemli noktaları ile özetlenmektedir. Her bölüm 2 sayfa süren bir soru bölümü ile sona ermektedir. Bu soru bölümlerinde çeşitli soru kalıplarına rastlamak mümkündür. Sorulan sorular; kelimeleri kullanmak, kavramları kontrol etmek, kritik düşünmek, beceri geliştirmek ve test uygulaması başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Bunlar içinde kısa ve uzun cevaplı sorular olabildiği gibi çoktan seçmeli sorular ve boşluk doldurma gibi soru kalıpları da bulunmaktadır.

İncelenen “Yer Bilimleri” kitabında yukarıda bahsedilen bu bölümler farklı başlıkları taşımakla beraber diğer ders kitaplarında da uygulanmaktadır. Bu kitapta olduğu gibi ABD’de tüm ders kitapları genel olarak öğrencilerin sadece okudukları bir kaynak olarak hazırlanmamakta, öğrencilerin pek çok uygulama yaparak çok çeşitli becerilerini geliştirmelerine imkan tanıyan bir şekilde dizayn edilmektedirler.

6. DERS KİTAP SETLERİ

ABD’de son yıllarda basılan ders kitapları yayın evleri tarafından birer set olarak hazırlanmaktadır. Bu setlerin hazırlanmasında sadece bir veya iki yazar değil çeşitli kurum ve kuruluşlardan öğretmen ve profesör gibi pek çok kişi görev yapmaktadır. Kitap setleri, hazırlandığı konuda öğrenci ve öğretmen tarafından çok büyük imkanlar ve kolaylıklar taşımaktadır. Bu setler sayesinde öğretmen, anlattığı ders ile ilgili doküman bulmakta hiç zorlanmamakta, sınavlar, testler, ödevler, projeler ve diğer aktiviteler ile ilgili pek çok malzemeye ulaşabilmektedir. Bu kitap setlerinde her şeyden önce öğretmenin kullanacağı ayrı bir kitap

bulunmaktadır. Aslında bu kitap öğrencilerin ellerinde olan kitabın tümünü içermektedir. Hatta bölüm sayfa numaraları ve sayfalarda işlenen konular bile aynıdır. Öğretmen kitabının farkı, her sayfada öğretmenin ders anlatımı sırasında ihtiyaç duyacağı bazı ipuçlarının belirtilmesinden ibarettir. Öğretmen kitabında öğrencilerin kitabındaki aynı bilgiler, kitabın ortasında belli bir çerçeve içinde aynen anlatılmıştır. Bu çerçevenin etrafında ise ders sırasında yapılacak aktiviteler, sorulacak sorular ve cevapları, bakılacak bir CD veya izlenecek bir video varsa onlara ait işaretler ve diğer ipuçları yer almaktadır. Öğretmene ait böyle bir ayrı kitabın varlığı öğretmenin sınıftaki işini çok kolaylaştırmaktadır.

Ders kitap setleri sadece öğretmenin kullanacağı ayrı bir kitabı içermemektedir. Bunun dışında setler derste konu anlatımı sırasında kullanılacak video, CD ve slaytları da içermektedir. Öğretmen, kitabın ilgili bölümlerine geldiği vakit, bununla ilgili videonun bölümünü sınıfta öğrencilerine izletmektedir. Kitap setlerinin en önemli özelliklerinden birisi de öğretmenin şiddetle ihtiyaç duyduğu sınav soruları, ders planları, çeşitli aktiviteler, testler ve diğer uygulamalar için gerekli malzemeleri de içermesidir. Öğretmen, bu setlerde her konu için bir ders planı bulabilmekte ve dersleri bu planlarda anlatılanları uygulayarak yapabilmektedir. Bu kitap setleri sayesinde öğretmen çok çeşitli testler, sorular ve aktivitelere de ulaşabilmektedir. Çoğu yayın evi hazırlamış olduğu bu kitap setlerini internet ortamından da desteklemektedir. Bu kitap setlerinin alımı ile internetten bu sitelere girilebilmekte ve ders ile ilgili çok çeşitli bilgilere ulaşılabilir.

Ders kitap setlerinin neleri içerdiğini daha iyi anlayabilmek için daha önceki bölümde anlatılan 6. sınıflar yerbilimleri dersi kitabının tüm seti detaylı olarak incelenmiştir. Bu set içinde yer alan temel kitaplar şunlardır; öğrenci kitabı, öğretmen kitabı, ders planı, aktiviteler, değerlendirme testleri, bölüm değerlendirmeleri, bölüm testleri, zenginleştirme testleri, güçlendirme uygulamaları, araştırma aktiviteleri, laboratuvar uygulamaları, çalışma kılavuzu, soru bankası. Kitap setinin içerdiği diğer parçalar şunlardır; video kaset, CD'ler, slaytlar.

Yer bilimleri kitabı setinin içinde yer alan ve çok çeşitli olan kitapların çoğu öğrencilerin okulda ve evde uygulayabilecekleri aktiviteleri içermektedir. Ayrıca öğretmenin hemen her konuda onlarca değişik tipte soruya ulaşmasına imkan tanıyan pek çok da test kitapları

vardır. Bu kitap setindeki bu sorular vasıtasıyla öğretmen isterse hemen her derste çeşitli uygulama ve aktiviteler ile birlikte bir test yapabilir. Bu setin içindeki diğer önemli bir kitap da ders planlarıdır. Öğretmen hangi dersi anlatıyor ise bu ders ile ilgili ders planını alarak bu plandakileri dersinde aynen uygulayabilmektedir. Kitap setlerinin testler, laboratuvar uygulamaları, sınavlar, slayt, CD, video ve daha pek çok çeşitli uygulamaları içermesinden dolayı bunların hangilerinin hangi ders konusu için verilmesi gerektiğini gösteren ders planları öğretmene büyük kolaylık sağlamaktadır. Özellikle bu setin içinde yer alan CD'ler soru bankası, ders planları ve çeşitli testleri de içermektedir. Öğretmen bu CD'leri kullanarak her hangi bir konuda derste kullanacağı bir testi rahatlıkla hazırlayabilmektedir.

Hazırlanan bu ders kitap setleri, derslerin öğrencilerin çok aktif olarak katılımlarının sağlanarak işlenmesine olanak tanımaktadır. ABD'de örneklerini görmüş olduğumuz ders kitap setlerinin yararlarını genel olarak şöyle sıralayabiliriz.

1- Öğretmen ders malzemeleri hazırlamak için fazla zaman harcamamakta ders sırasında ihtiyaç duyduğu, ders planı da dahil tüm malzemelere anında ulaşabilmektedir.

2- Dersler, ihtiyaç duyulan tüm konularda hazırlanmış CD, video ve slaytlar ile görsel olarak anlatılabilmektedir.

3- Çeşitli test ve sınavlar ve bunların cevap anahtarları vasıtasıyla öğretmen öğrencileri daha doğru bir şekilde değerlendirebilmektedir.

4- Aktivite kitapları ve diğer uygulamalar ile öğrencilere gerek sınıfta ve gerekse evde yapabilecekleri ödev ve deneyler sunulabilmektedir.

5- Kitap setleri sayesinde öğrenme sınıf ortamı dışına taşmakta ve öğrenciler dersi dış yaşamdaki örnekleri ile öğrenmektedirler.

6- Kitap setleri sınıf ortamında aynı derste birden fazla metodun kullanılmasına imkân vermektedir. Bu durum öğrencilerin dikkatleri dağılmadan etkin öğrenmeye imkân tanımaktadır.

7- Kitap setleri ders sırasında ve evde çok çeşitli deneylerin yapılmasını sağlamaktadır. Bu durum öğrencilerin coğrafyayı yaparak

öğrenmelerine katkıda bulunurken diğer taraftan da coğrafyanın aynı zamanda bir laboratuvar dersi olduğunu da göstermektedir.

8- Kitap setlerinin kullanılması derslerin işleniş kalitesini ve öğrenci başarısını arttırmaktadır.

9- Bu setler öğrenci başarısında, öğretmenin yetersizliğinden kaynaklanan sorunların etkisinin en aza inmesine neden olmaktadır. Çeşitli nedenlerden ötürü kendini mesleğinde yetiştirememiş veya yetersiz öğretmenler bu setlerin kullanılması ile derslerde belli bir düzeyde başarı sağlayabilmektedirler.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Coğrafya eğitim ve öğretimindeki en önemli amaçlar, onlarca kitap içindeki bilginin ezberlenip bunların hamallığının yapılmasından öte, öğrencilerin analiz ve sentez yapabilme, olaylar arasında bağlantı kurabilme, problem çözebilme, alternatif düşünebilme, fikir üretebilme, yalnız ve grup içinde çalışabilme, gözlem yapabilme, konu ile ilgili en son teknoloji ve gelişmeleri takip edebilmek için gerekli bilgilere ulaşabilme becerilerini geliştirmek olmalıdır. Çünkü, öğrenci zaten edinmiş olduğu kitap içindeki bilgilere, her ne zaman ihtiyaç duysa, kütüphaneden alıp bakmak suretiyle erişebilecektir. Olaya diğer taraftan bakılacak olursa, geline teknoloji ile birlikte karşılaşmış olduğumuz bilgi miktarı da her geçen gün artmaktadır. Her gün yenileri ortaya çıkan, eskileri güncellenen veya değişen bilgileri ezberlemek ve bunları bütünü ile akılda tutmak zaten imkânsız ve gereksiz olduğuna göre, yaşamlarının önemli bir bölümünü okul sıralarında geçiren öğrencilerin en değerli yıllarını sadece bilgi ezberlemeye ayırmaları onlara karşı yapılan bir haksızlık olsa gerek. Bu nedenle, ders kitaplarının ezbercilikten uzak bir şekilde, yukarıda belirtilmiş olan amaçlara ulaşmada kullanılacak unsurlar olduklarını unutmamak gerekir.

Coğrafya eğitim ve öğretiminde kullanılan ders kitaplarının kullanılmasında dikkat edilmesi gereken en önemli husus, görme duyusunun işler bir şekilde çalışabilmesine olanak tanımadır. Ders kitaplarındaki resim, grafik, diyagram, şekil gibi figürler aynı zamanda soyut olan ve öğrenci tarafından anlaşılması güç olan pek çok olayın somut hale dönüştürülmesi ve bu sayede bu konuların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle coğrafya ders kitaplarının

coğrafya öğretiminin en önemli parçalarından biri olduğu unutulmamalı ve buna göre hazırlanmaları gerekmektedir.

Coğrafya ders kitaplarının yazımı bir iki yazar tarafından değil, üniversite ve diğer meslek kuruluşlarından konusunda uzman olan kişilerin katılacağı bir grup tarafından yapılması gerekmektedir. Kitapların içerikleri kadar görüntüsü de önemlidir. Her yayınevine ders kitabı basımı için izin verilmemeli, bazı konularda şartları taşıyan yayınevleri ile çalışılması gerekmektedir. Kitabı devamlı güncelleyen, kitap yazımı ile ilgili yetenekli kişilerden oluşan bir Ar-Ge grubuna sahip ve görsel olarak kitabı geliştiren yayınevlerine izin verilmesi daha uygun olacaktır. Ders kitabı basan yayınevlerinden ayrıca her bir ders kitabı için bir kitap seti oluşturmaları istenmelidir. Bu kitap setlerinde öğrenci kitabı, öğretmen kitabı, test kitabı, aktivite kitabı, öğrenci çalışma kitabı, video, CD, slayt setleri, konularla ilgili çeşitli yardımcı okuma parçaları içeren kitaplar ve öğretmenin yararlanabileceği sınav, test, günlük plan gibi bölümlerin de yer alması gerekmektedir.

Ders kitaplarının şekil ve içerik olarak aşağıdaki hususlara dikkat edilerek hazırlanmaları gerekmektedir.

1- Coğrafyanın ağırlıklı olarak görme duyusuna hitap ettiği gerçeği göz önünde bulundurularak öğretimde kullanılan kitapların fotoğraflar, tablo, diyagram ve diğer açıklayıcı şekillerle görsel hale getirilmeli. Buradaki görsellik bol bol fotoğraf çekip bunları rastgele kitaba doldurma şeklinde algılanmamalıdır.

2- Kitaplarda yer alan konuların çağın getirmiş olduğu problemleri çözmeye yönelik olması, gereksiz bilgi kalabalığına gidilmemesi gerekmektedir.

3- Konu anlatımları, insan merkezli olarak ele alınmalı, ayrı ayrı fiziki ve beşeri konulardan bahsederken bu ikisi arasındaki kuvvetli ilişki ihmal edilmemelidir.

4- Kitapta yer alan bilgilerin pratik hayatta ne gibi alanlarda, kimler tarafından kullanıldığının çarpıcı örneklerle verilmelidir.

5- Soyut olduğu için anlatılması ve anlaşılması zor olan konuların mümkün olduğu kadar somut örnekler verilerek anlatılmasının sağlanması gerekir.

6- Kitaba konulan resim, tablo ve diğer şekillerin tatmin edici bir şekilde açıklamalarının yazılması gerekir. Örneğin sadece Ağrı Dağı'nın bir fotoğrafı ve altına Ağrı Dağı'ndan bir görünüş tarzı bir anlatım benimsenmemeli.

7- Konular alışılmışın dışında, öğrenciyi düşünmeye zorlayıcı tarzda işlenmeli ve bu husus konu başlıkları ile desteklenmelidir. Alışılmış tarzda Türkiye'nin toprakları veya Türkiye'nin ovaları gibi sadece ezbere yönelik düşünme açısından öğrenciye hiçbir şey kazandırmayan başlıklardan kaçınılmalıdır.

8- Konu anlatımlarında sınıflar arasında belli bir seviye farkı olmalı. Aynı konu ilköğretimde anlatıldığı tarz ve seviyede ortaöğretimde anlatılmamalı. Alt sınıflarda daha fazla görsel anlatım tarzı benimsenmeli, üst sınıflara doğru yine görsel malzeme ile destekleme açısından belli bir oranın altına düşmemek kaydı ile yazı kısımları biraz daha genişletilmeli.

9- Konularla ilgili yeni gelişmeler takip edilmeli ve bilgiler daima güncellenmeli.

10- Konu sonlarında sadece soru sormak için yazılmış sorular yerine öğrenciyi düşünmeye, araştırmaya ve olaylar arasında bağlantı kurmaya zorlayacak çeşitli soruların sorulması. Bu soruların seviyesine göre çoktan seçmeli, boşluk doldurma, bulmaca, grafik yorumlama, harita okuma ve daha başka tarzda seçilmesi öğrenmeyi zevkli hale getireceği gibi daha da verimli yapacaktır.

11- Kitaplar yardımcı malzemeleri ile birlikte set halinde hazırlanmalı. Bunlar öğrenci uygulama seti, öğretmen kitabı ve sınıfta bu dersler ile ilgili kullanılması gerekli slayt ve diğer malzemeleri içermelidir.

12- Kitaplar öğrencileri daha yeni kaynaklara başvurmaya zorlamalıdır. Bunun için bibliyografya kısmının çok iyi dizayn edilmesi gerekmektedir.

13- Kitaplar, klasik konu anlatımı, ünite soruları ve okuma parçası gibi kısımlarının dışında, öğrencilere değişik aktiviteler yapmaya imkanı sağlayan bölümleri de içermelidir (Demirci, A., Karakuyu, M., 2002).

KAYNAKÇA:

- AKBIYIK, M., ÖZBAKAN, F., ÇALIŞKAN, V., 2002, "Türk Coğrafya Kurumu Öğretmen Komisyonu Raporu", Türk Coğrafya Kurumu Coğrafya Kurultayı, 9-12 Temmuz 2002, Bildiriler kitabı, s. 68-73, Gazi Üniversitesi, Ankara
- BIGGS, A., BURNS, J. E., DANIEL, L., EZRAILSON, C., FEATHER, R., HORTON, P., MCCARTHY, T., ORTLEB, E., SNYDER, S. L., WERWA, E., NATIONAL GEOGRAPHIC SOCIETY, 2001, Science Voyages, Earth Science, Glencoe/McGraw-Hill, Columbus, U.S.A.
- BİRİCİK, A. S., BALCI, A., ELMASTAŞ, N., POLAT, S., 2002, "İlk ve Orta Öğretim Kurumlarında Okutulan Coğrafya Ders Kitapları Üzerine Bazı Düşünceler", Türk Coğrafya Kurumu Coğrafya Kurultayı, 9-12 Temmuz 2002, Bildiriler kitabı, s. 18-18, Gazi Üniversitesi Ankara
- Christopher, M., Cusack A. ve Diğerleri, 2001, "Portrait of the USA, U.S. Department of State Bureau of International Information Programs", <http://usinfo.state.gov/usa/infousa/facts/factover/>. (17 Şubat 2003).
- DEMİRCİ, A., KARAKUYU, M., 2002, Orta ve Yüksek Öğretimde Çağdaş Coğrafya Eğitimi İçin Ders Kitapları, Eğitim Araçları ve Tekniklerinin Etkin Kullanımı, Türk Coğrafya Kurumu, Coğrafya Kurultayı, 9-12 Temmuz 2002, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- DEMİRCİ, A., 2004, Türkiye ve ABD'de Ortaöğretim Coğrafya Eğitim ve Öğretiminin Müfredatlar, Metotlar ve Kullanılan Araç-Gereçler Açısından Değerlendirilmesi, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- DEMİRKAYA, H., TOMAL, N., 2002, "Lise Coğrafya Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi ve Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri", Türk Coğrafya Kurumu Coğrafya Kurultayı, 9-12 Temmuz 2002, Bildiriler kitabı, s. 120-134, Gazi Üniversitesi Ankara .
- DOĞANAY, H., 1993, Coğrafya'ya Giriş "Metodlar-İlkeler ve Terminoloji". Gazi Büro Kitabevi, Ankara.
- DOĞANAY, H., ZAMAN, S., 2002, "Orta Öğretim Coğrafya Eğitiminde Hedefler-Stratejiler ve Amaçlar", Doğu Coğrafya Dergisi, sayı 8, s.7-25, Çizgi Kitabevi, Erzurum.

- ÖZEY, R., 1996, Osmanlı Döneminden Bugüne Coğrafya, 21. Yüzyıla Doğru Türkiye, III. Coğrafya Sempozyumu, 15-19 Nisan 1996, Ankara.
- ÖZÇAĞLAR, A., 2002, Araştırmacı Coğrafyacı Kimliği, Mesleki Unvan Kullanımı ve İstihdam Sorunları, Türk Coğrafya Kurumu Coğrafya Kurultayı, 9-12 Temmuz 2002, Bildiriler kitabı, s. 379-385, Gazi Üniversitesi Ankara.
- SEKİN, S., 2002, “Coğrafya’da Ders Programlarına Yardımcı Araç ve Gereçlerden Ders Kitapları”, Türk Coğrafya Kurumu Coğrafya Kurultayı, 9-12 Temmuz 2002, Bildiriler kitabı, s. 350-354, Gazi Üniversitesi Ankara.